

УЧАСТИЕТО НА ИРЛАНДСКАТА РЕПУБЛИКАНСКА АРМИЯ В ИРЛАНДСКАТА ВОЙНА ЗА НЕЗАВИСИМОСТ (1919 – 1921)

Илия Макрелов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията разглежда създаването на ИРА и обръща внимание на нейната идеология, организация и социална структура в разглеждания период. Проследява основните акции на ИРА през разглеждания конфликт и последиците от тях. Основната теза, лансирана в настоящото изследване, е, че чрез разнородните си акции си по време на Ирландската войната за независимост ИРА се очертава като решаващ, но не и единствен фактор за отхвърлянето на британската власт от южната част на острова. Прилагайки партизанската тактика и действайки заедно със сепаратисткото ирландско правителство, ИРА неутрализира успешно британските сили, което довежда до подписването на мирния договор между двете страни.

Ключови думи: Ирландска републиканска армия; Ирландска война за независимост; партизанска война

Революционните и националноосвободителните движения през XX в. оказват значителна роля за по-нататъшното развитие на европейските държави и за оформянето на съвременната политическа карта на Европа. Ирландската война за независимост (1919 – 1921 г.) е значимо събитие не само защото подновява съществуването на Ирландия като независима държава, но и защото реорганизира политическата карта на Британските острови и я оформя във вида, в който познаваме и днес. Проследяване участието на Ирландската републиканска армия (ИРА) в това събитие е важно поради няколко причини. Първо, защото този конфликт води до популяризирането на т. нар. партизанска война, и второ, защото това събитие и участието на Ирландската републиканска армия в него са предпоставка за конфликтите в Северна Ирландия от втората половина на века (1968 – 1998 г.), известни в англоезичната литература като *The Troubles*.

Взаимно свързаните теми за ИРА и за Ирландската война за независимост не са много популярни в българската историография, но в англоезичната литература са широко изследвани. Публикувани са множество статии по двете теми

в редица периодични издания. А едно от най-изчерпателните монографични изследвания принадлежи на Питър Харт. В труда си „IRA at war 1916 – 1923“ той разглежда структурата на Ирландската революция (1916 – 1923 г.), същността и проявите на партизанската война и акциите на ИРА във и извън границите на Ирландия. Според него събитията, случили се в Ирландия между 1916 г. и 1923 г., не са просто поредица от конфликти, а представляват революция, която по своята значимост трябва да бъде наредена до тези, случили се във Франция, Русия, Китай, Куба и Иран (Hart, 2005: 3 – 29). Харт лансира тезата, че ирландските републиканци създават нов тип революционна война, която включва масово участие, народни фронтове, партизанска война, нелегални правителства и продължителни пропагандни кампании.

Исторически контекст

Ирландската война за независимост (1919 – 1921 г.), известна още и като Англо-ирландска война, е част от по-голям процес, познат в научната литература под името Ирландска революция (1916 – 1923 г.)¹⁾. Нейната значимост не се изразява само в приноса ѝ за оформянето на съвременната политическа карта на Британските острови. Тази война е важна, защото, постигайки независимостта си, Ирландия се превръща в пример за голяма част от британските колонии (Best, 2004: 87). Друга последица е развитието на т.нар. партизанска тактика, която в ирландския случай включва масово участие на населението, неконвенционална война, създаване на нелегално правителство и продължителни пропагандни кампании (Hart, 2005: 3 – 4).

С началото на движението за самоуправление през 1870 г. (The home rule bill movement) в Ирландия се появяват две фракции с различни позиции по темата²⁾. Републиканците, които са католици и са концентрирани в южните окръзи, се борят за независимост. Те виждат закона за самоуправлението като стъпка към извоюването на независимост за Ирландия. Унионистите, които са протестанти и са съсредоточени в Ълстър, т.е. северната част на острова, искат Ирландия да получи равни права в рамките на Британската империя, а не да се отцепва от нея. Те виждат закона за самоуправлението като управление на католиците над останалата част от острова (Best, 2004: 88).

Така се зараждат и основните ирландски партии – Ирландската партия, която е националистическа и е подкрепяна от британската Либерална партия, и Унионистката партия, която е подкрепяна от британските консерватори. След като през 1912 г. Ирландската партия, подкрепена от либералното правителство, представя третия законопроект за самоуправление (Home rule bill), през януари 1913 г. унионистите създават първата ирландска паравоенна организация – Ълстърските доброволчески сили (Ulster Volunteer Force). Нейната цел е да се противопостави на самоуправлението в северните окръзи. В нея участват десетки бивши британски офицери. Разчитаща на подкрепа

та на либералното правителство, Ирландската партия закъснява със създаването на своя паравоенна организация. Това се случва чак през октомври 1914 г. чрез създаването на Националните доброволци (National Volunteers). Заради пасивността на Ирландската партия в редиците на националистическата фракция се появява алтернативно ръководство в лицето на Шин Фейн, Ирландското републиканско братство и Галската лига. През ноември 1913 г. те създават Ирландските доброволци (Irish Volunteers). Работническото движение също създава своя паравоенна организация – Ирландската гражданска армия (Irish Citizen Army). Наличието на толкова много паравоенни организации в Ирландия дестабилизира политическата обстановка в страната и създава предпоставки за насилие и криза (Hart, 2005: 90 – 94).

Кризата от 1912 – 1914 г. засилва неконституционно действащите организации Шин Фейн и ИРБ за сметка на Ирландската партия. Тази тенденция се засилва, когато през 1914 г. британското правителство приема третия закон за самоуправление, но той не влиза в сила заради избухването на Първата световна война (1914 – 1918 г.). Това довежда до намаляване на напрежението в Ълстър, но поражда масово недоволство сред католическото население на острова и засилва дестабилизационните процеси, в резултат на които се стига до избухването на Великденското въстание (The Rising) на 24.04.1916 г. Възползвайки се от заетостта на британската армия в Европа, Ирландското републиканско братство (ИРБ) организира въстание, чиято цел е да създаде независима Ирландска република. В акцията вземат участие Ирландските доброволци и Ирландската гражданска армия. След близо едноседмични боеве, предимно във и около Дъблин, въстанието е потушено, като са убити около 500 души. Арестувани са около 3500 души, от които 170 са осъдени, а 16 са екзекутирани (Pattison, 2009: 90; Best, 2004: 88).

Опитите на британското правителство да засили контрола си над Ирландия след потушаването на Великденския бунт, както и заплахите за въвеждане на военна повинност през 1918 г., довеждат до ескалация на напрежението и активизиране на националистите. През периода от 1916 г. до 1918 г. Ирландските доброволци набират сила и поемат контрола над революционното движение за сметка на ИРБ³⁾. По същото време Шин Фейн става главна политическа сила (Pattison, 2009: 90; Best, 2004: 90). Паралелно на тези процеси се наблюдава и началото на разграничаването на Шин Фейн от Ирландските доброволци, което превръща последните в аполитична паравоенна организация (Hart, 2005: 95 – 96). Този процес постепенно се засилва и неспособността на британските власти да се възползват от него, вероятно е една от основните причини за невъзможността им да се справят с ирландския национализъм.

Така се стига до избирането на първия ирландски парламент и съставянето на първото ирландско правителство (Dail Eireann), което обявява независимостта на Ирландия на 21.01.1919 г. Това събитие, което поставя началото

на Ирландската война за независимост (21.01.1919 – 11.07.1921 г.), съвпада и с убийството на двама британски полицаи от ИРА в Солохедбег. Но такива сблъсъци има и преди обявяването на независимостта. Именно затова може да се счита, че войната реално започва не на 21.01.1919 г., а през януари 1920 г., когато ИРА започва масова офанзива срещу полицията, която отговаря с контраофанзива. Следвайки този модел, партизанската война продължава до 11.07.1921 г., когато двете страни сключват примирие поради невъзможността за военно надмощие. На 06.12.1921 г. е подписан мирен договор между Англия и Ирландия, който предоставя на Ирландия статут на доминион. Това е компромисно решение между закона за самоуправлението и независимата Ирландска република (Pattison, 2009: 90; Best, 2004: 91).

Последният етап от Ирландската революция е Гражданската война, която се води между настроените против мирния договор кръгове на ИРА и силите на Ирландското временно правителство. Войната започва на 28.06.1922 г. с нападението на силите на правителството над крепост на ИРА в Дъблин и свършва на 30.04.1923 г., когато ИРА официално прекратява офанзивата (Hart, 2005: 62 – 63).

Същност на ИРА

Ирландската републиканска армия е част от мащабна доброволческа традиция, която обхваща Ирландия в периода от 1912 г. до 1922 г.⁵⁾ Доброволческите паравоенни организации на острова не се ограничават до вече изброените Ирландски доброволци, Национални доброволци, Ълстърски доброволчески сили и Ирландска гражданска армия. Съществуват и други такива, като съставената през април 1914 г. от жени с републикански възгледи Асоциация на жените (Cumann na mBan) или младежката организация Фиана на Ирландия (Fianna Éireann). След края на Англо-ирландската война всички тези организации образуват десета и шестнадесета дивизия на новата ирландска армия (Hart, 2005: 110 – 111).

Формирането на Ирландската републиканска армия е свързано със създадените през ноември 1913 г. Ирландски доброволци. До участието си в подготвеното от Ирландското републиканско братство Великденско въстание през април 1916 г. доброволците не са нито революционно настроени, нито са масово движение и тяхното влияние сред ирландските националноосвободителни и революционни среди е много ограничено. След разгрома на въстанието сред доброволците започва бурен процес на реорганизация, в който значимо влияние оказва ИРБ. През 1917 г. и 1918 г. голяма част от старите членове на движението го напускат. В същото време много от членовете на ИРБ, Националните доброволци и Ирландската гражданска армия се вливат в него. В края на октомври 1917 г. е издадена нелегална декларация, с която Ирландските доброволци се обявяват за армията на републиката. Реоргани-

зацията не се ограничава до промяната на членския състав. Създаден е нов печатен орган на организацията – „Доброволецът“ (An tOglach), както и е избрано ново ръководство, в което присъстват голяма част от членовете на ИРБ, свързани с подготовката на Великденския бунт⁵⁾. Като водеща фигура в новата реформирана организация изпъква Майкъл Колинс. Той е едновременно генерал-адютант и директор на разузнаването на ИРА, и глава на Върховния съвет на ИРБ, което го превръща в най-влиятелната фигура сред ирландските революционери. Като символичен финал на тази трансформация доброволците приемат, макар и неофициално, името Ирландска републиканска армия, което символизира самоосъзнаването им като официалната армия на новообявената на 21.01.1919 г. Ирландска република (Hart, 2005: 18, 102 – 103, 124).

Въпреки предимно военния си и аполитичен характер ИРА е тясно обвързана с политическото ръководство, въпреки че често тази връзка е неофициална и не може да бъде еднозначно интерпретирана. Голяма част от членовете на ИРА са членове и на Шин Фейн, като в някои случаи едни и същи хора оглавяват едновременно роти на ИРА и местни клубове на Шин Фейн. Такова взаимно припокриване на членовете на отделните организации е характерно за цялото ирландско революционно движение и не е отличителен белег на ИРА. Това, което поражда различия и респективно напрежение между ИРА и Шин Фейн, е разликата във възрастта на членовете им. Докато средната възраст на членовете на ИРА е около 24 години, тази на членовете на Шин Фейн е около 29 години и това създава напрежение между двете организации, защото средностатистически членовете на армията са по-млади, предимно несемейни и следователно по-радикални от тези на партията (Hart, 2005: 146 – 147).

Въпреки че Шин Фейн публично се разграничава от ИРА заради недоволство от насилствените ѝ методи и по този начин последната застава на изцяло националистически, но аполитични позиции, част от членовете на армията лично се кандидатира на изборите за втори парламент през 1921 г. През 1919 г. ИРА официално се заклева във вярност на сепаратисткото ирландско правителство и се самообявява за редовна армия на Ирландската република. Въпреки това тя запазва своята автономност и води войната, без да е отговорна пред гражданите и без да изпълнява изрични заповеди от правителството. По този начин ИРА постепенно поема ръководната роля в борбата за независимост, съпротивлявайки се на опитите за установяване на централен правителствен контрол върху нея. Именно затова президентът Де Валера декларира, че правителството поема отговорност за действията ѝ чак в края на март 1921 г. (Hart, 2005: 84 – 85, 95 – 96; Townshend, 1979: 321 – 322, 341).

Идеологията на Ирландската републиканска армия до голяма степен съвпада с тази на цялото ирландско революционно движение, което образува своята национална идентичност на базата на републиканската идея и като-

лическата вяра. Идеологията на Ирландските доброволци съвпада с техния аполитичен статут. Те не са обвързани пряко с конкретна политическа идеология, защото тяхната цел не е политическа, а националноосвободителна (Hart, 2005: 96 – 97). Това се забелязва отчетливо и от самоопределението, което те си дават чрез печатния си орган. „Доброволецът“ в броя си от 14.09.1918 г. дефинира доброволците като „агенти на националната воля“⁽⁶⁾. Тази тяхна особеност обяснява защо ИРА много рядко убива свои политически врагове, които са част от националното движение, дори и по време на Гражданската война (Hart, 2005: 78).

Част от своите убеждения ИРА наследява от ИРБ. Такива споделени възгледи са презрението към Ирландската партия, самоопределянето като истински представители на нацията, желанието за независими от политиките и общественото мнение действия, вярата, че администрацията в Дъблинския замък тайно планира унищожението им, и ролята им като защитници на националната чест. Друг характерен за доброволците възглед е, че се възприемат като мъченици и се жертват в името на националния идеал (Hart, 2005: 105 – 107).

Идеологията и целите на ИРА не са статични, а еволюират с времето. Докато първоначално доброволците/ИРА имат за цел постигането на автономно управление за Ирландия, постепенно исканията им преминават към създаването на независима република. Това си проличава от решенията, които се взети на първите три конгреса на организацията. На първия си конгрес през октомври 1914 г. доброволците си поставят за цел да подsigурят отхвърлянето на системата на британското управление чрез Дъблинския замък и да установят на нейно място национално управление. На втория конгрес от ноември 1915 г. се потвърждава, че основната цел на организацията е отхвърлянето на британската доминация над Ирландия. Следвайки тенденцията на засилващия се сепаратизъм, на третия конгрес от 1917 г. доброволците обявяват, че ще работят за република (Hart, 2005: 97 – 98).

Като всяка паравоенна организация, Ирландската републиканска армия също има йерархия и стриктна организационна структура. Най-висшият ѝ орган е Генералният щаб (General Headquarters), който е създаден през март 1918 г. като наследник на администрацията на доброволците (Volunteer Executive). Началник-щаб на ИРА по време на войната за независимост е Ричард Мълкахи. Това, което е особено за ИРА, е, че всъщност Генералният щаб не разполага с контрол върху отделните локални звена, а изпълнява ролята на координатор между тях. Във всеки окръг ИРА има по една или повече бригади. На практика инициативата е в ръцете на отделните бригади. Генералният щаб не може нито да им забрани да предприемат конкретни акции, нито да ги накара да го правят. Друг факт, показващ, че инициативата принадлежи на локалните клонове, е, че отделните групи сами финансират въоръжаването и операциите си (Hart, 2005: 34, 85; Townshend, 1979: 322).

Ирландската републиканска армия се разделя на около 50 бригади, които се формират на териториален принцип⁷⁾. Обикновено всеки окръг има между една и три бригади, които, от своя страна, се разделят на батальони, а те – на роти. Роти се формират на родов, квартален или професионален принцип. Характерно за ИРА е, че по-големите бойни единици са по-скоро фиктивни, защото акциите се извършват от малки групи хора. Всяка бойна единица се командва от офицер, който е избран⁸⁾. Ролята на офицерите е значима, защото именно от тях зависи степента на активност на подчинената им част (Hart, 2005: 112, 134 – 135; Townshend, 1979: 322).

Точният брой на членовете на Ирландската републиканска армия не е ясен. В литературата се счита, че около 100 000 души са взели участие като доброволци по време на Ирландската революция или на част от нея. Но тези данни са несигурни, защото по-голямата част от членовете участват само за няколко месеца и много малка част са доброволци за по-продължителен период. Но не броят на всички членове на ИРА е важен, защото всяко нейно звено се разделя на два типа членове – надеждни и ненадеждни. Надеждни членове са тези, които винаги са на разположение и са активни, докато ненадеждните са по-скоро фиктивни членове. Обикновено между една и две трети от членовете на дори най-агресивните роти са определяни като надеждни от техните офицери. Постоянният брой на надеждните, т.е. активни членове е около 5000 души (Hart, 2005: 112 – 113).

Първоначално ИРА няма собствени разузнавателни органи и разчита на информация от местното население, което в повечето случаи е благосклонно настроено към нея⁹⁾. През декември 1920 г. Генералният щаб издава нареждане за изпращане на специализирани офицери във всеки батальон, които да отговарят за разузнаването. Така се развива разузнавателният модел на ИРА, който комбинира тайни служби и използване на населението като информатори (Townshend, 1979: 326 – 327). Заслуга за разузнавателната дейност на ИРА има и личната мрежа на Майкъл Колинс в Дъблин¹⁰⁾.

Освен организирането на ИРА по бригади, батальони и роти през лятото на 1920 г. тя създава и постоянни бойни единици, наречени „летящи колонии“ (flying columns) или единици на активна служба (Active Service Units) на официалния език на организацията. Създаването на тези единици е предизвикано от засилването на полицейския натиск върху членовете на ИРА, което ги принуждава да напуснат домовете си и да се групират в единици, създадени на етнически принцип. До началото на 1921 г. всички батальони имат такива „летящи колонии“. Броят на членовете им рядко надвишава 40 – 50 души (Townshend, 1979: 330 – 332).

През 1921 г. Генералният щаб прави опит да постави местните бойни единици под свой контрол, като изпраща във всяка от тях по един офицер, но властта на тези офицери остава ограничена. Затова Генералният щаб въз-

приема идеята за единиците на активна служба и дори ги използва като институции за тестване качествата на офицерите. Опитите на Генералния щаб да поеме контрола, не спират с това и той опитва да създаде нова форма на организация – дивизиите. През април 1921 г. е създадена I южна дивизия под командването на Лиъм Линч, който до този момент е командващ на II бригада от Корк. Новата организационна форма няма време да се разпространи поради настъпилия скоро след въвеждането ѝ край на войната (Townshend, 1979: 335 – 339).

ИРА има свои роти не само на ирландска територия. Ирландските доброволци създават свои звена в някои английски градове още през 1914 г., но те се разпускат след избухването на Първата световна война. В периода 1919 – 1920 г. те се възстановяват. Първи подновяват съществуването си Ливърпулските доброволци през май 1919 г., а след тях се активизират и доброволците в Лондон и другите големи английски градове. Английските звена на организацията поддържат връзка с Майкъл Колинс в качеството му на генерал-адютант на ИРА. Всяка от британските роти е съставена от около 100 – 200 души, като общо британските членове наброяват около 1000 души. ИРА е активна и в Шотландия, където през август 1920 г. съществуват около 21 роти, но техният брой е непостоянен. Подобно на ирландските доброволци, голяма част от британските членове също са считани за ненадеждни. Разликата между ирландските и британските части на ИРА е, че ирландските действат открито и показно, а британските – тайно, защото са на чужда територия. Въпреки че британските клонове на ИРА поддържат връзка с Генералния щаб, той никога не ги признава официално, както и техните кампании (Hart, 2005: 141 – 145, 176 – 177).

Социалният състав на Ирландската републиканска армия е сложен и многообразен. ИРА е егалитарна структура и социалният статут на нейните членове не определя позициите, които те заемат. Въпреки това се наблюдава закономерност, при която повечето от офицерите са от градски произход и работят като квалифициран или полуквалифициран персонал. Около половината от редовите членове на ИРА са фермери или работници във ферми и са от провинциален произход, а другата половина са работници, магазинери и квалифициран персонал и са от градски произход. Градските членове са по-активни поради по-добрата организация на градските звена на ИРА и по-лесния контакт с клубовете на Шин Фейн, които са в градовете¹¹⁾. За разлика от Ирландия британските членове на ИРА са съсредоточени изцяло в градовете, и то предимно в големите, като Лондон, Ливърпул, Манчестър и Глазгоу. Възрастовият състав на ИРА е хомогенен. На базата на представителна извадка от 561 офицери и 2722 редови членове за периода 1920 – 1921 г., т.е. същинската част на войната, Питър Харт изчислява, че 68% и от двете групи са на възраст между 20 и 29 години, като средностатистическата възраст на офицерите е 25 години, а на редовите членове – 24 години¹²⁾. Типичният доброволец е не

само млад, но и несемеен. Използвайки архивите на затворите, Харт изчислява, че по-малко от 5% от доброволците са женени. Не е изненадващо, че доброволците са предимно мъже, но трябва да се отбележи, че ИРА получава подкрепа от съюзническата женска паравоенна организация Асоциация на жените (Cumann na mBan). Този феномен показва, че Ирландската революция се извършва с активно женско участие. Организацията е секуларна, въпреки че почти всичките ѝ членове са католици (Hart, 2005: 110 – 138).

Участие на ИРА в Ирландската война за независимост

По време на Англо-ирландската война ИРА се изправя срещу обединените сили на Кралската ирландска жандармерия (Royal Irish Constabulary), т.е. британската полиция на острова, бившите британски войници, групирани в частта, наречена Black and Tans, която представлява специалният резерв на полицията (Royal Irish Constabulary Special Reserve), части на британската армия и формираната от протестантите в Ълстър част – Ълстърска специална жандармерия (Ulster Special Constabulary) (Hart, 2005: 80).

Превъзхождащата численост и по-доброто въоръжение и подготовка на британските части определят до голяма степен тактиката, която ИРА използва срещу тях, а именно т.нар. партизанска война. Обикновено целта на партизанската война не е да разгроми противниковите части, а да ги парализира чрез избягването на генерални сражения и извършването на множество малки и постоянни набези, пречещи на врага да се организира и отвърне ефективно (Townshend, 1979: 318). Такава е и целта на ИРА по време на войната. Това си личи и от една публикация на печатния ѝ орган от 15.08.1920 г.: „Ние изпълняваме добре обмислен план за кампания, чиято цел е да тормози и деморализира врага, без да му дава възможност да отвърне ефективно. Осъзнаваме, че е по-полезно да убиваме за Ирландия, отколкото да умираме за нея“⁽¹³⁾. Това определя модела на действие, който ИРА използва и в кампаниите си в Англия. Тези кампании не са част от стратегия, а са отмъщение за насилието, което британските части употребяват в Ирландия. По този начин стратегията на ИРА определя модела, по който протича цялата война – акция на ИРА, последвана от отговор на британските части (Hart, 2005: 76, 176).

Както всяка революция, така и Ирландската протича с различна интензивност в отделните окръзи. Въпреки че всички окръзи имат свои роти, активността им е различна. Самата ИРА счита, че ниската ѝ активност на места се дължи на липсата на оръжия и боеприпаси, наличието на враждебни елементи, т.е. население, което не иска да ѝ сътрудничи, и т.нар. от Генералния щаб „мързеливци“, т.е. доброволци, които нямат желание да организират акции (Hart, 2005: 42 – 43).

Реалните фактори за активността на ИРА всъщност са много по-многобройни. Активността на ИРА е висока там, където е подкрепяна от местното

население чрез снабдяване с провизии и информация. Голямо е значенето на релефа, защото планинските райони са много по-подходящи от равнините за воденето на партизанска война. Важно е да се отчете и ефективността на полицията, която е обратно пропорционална на активността на доброволците. Не на последно място е и наличието на ирландско самосъзнание, защото то определя степента на подкрепа, която ИРА получава от местните. А тя е по-голяма там, където се говори ирландски език и където организацията Ирландски християнски братя (Irish Christian Brothers) е по-активна (Hart, 2005: 30 – 61).

По време на войната с Англия ИРА е най-активна на юг в Мънстър, и най-вече в провинция Корк и в Дъблин. Между 1919 г. и 1921 г. в Мънстър е концентрирано около 60% от цялото насилие, което доброволците упражняват, като само бригадите на Корк са отговорни за 28% от всички жертви на ИРА. Това може да се обясни чрез факта, че бригадите в Мънстър се активират през лятото на 1918 г., което е половин година преди официалното започване на войната и активирането на Дъблинските бригади и около година преди активирането на останалата част от Ирландия. Така, когато ИРА започва масовата си офанзива срещу британските власти, бригадите ѝ в Мънстър вече са били активни. Активността в Дъблин се дължи на това, че именно там се намират дейците от близкото обкръжение на Майкъл Колинс, които организират кратка кампания срещу част от детективите на столичната полиция още преди обявяването на независимостта (Hart, 2005: 36 – 39, 73 – 74).

Действията, които ИРА извършва по време на войната, са от различно естество. Това, което ги обединява, е моделът, по който са провеждани. Тъй като доброволците са предимно работещи хора, те провеждат акциите си или през уикенда, или през нощта, когато не са на работа. Операциите на армията са подкрепяни от местните хора. Често акциите са извършвани от членове на ИРА, които живеят близо до набелязаната цел, а като бази за извършването на акциите са използвани домовете на извършителите (Hart, 2005: 164).

Основните типове операции са палежи на сгради, убийства, грабежи на оръжия и боеприпаси, саботажи на комуникационната и инфраструктурната мрежа на британските власти. Първата задача на доброволците, преди да предприемат други действия, е да се въоръжат и това е основното им занимание от обявяването на независимостта през януари 1919 г. до стартирането на масовата кампания срещу жандармерията през януари 1920 г. Активността на част от бойните единици на ИРА се ограничава само до този етап по време на цялата война¹⁴⁾. Процесът на въоръжаване протича с различна скорост. В някои райони, сред които Дъблин, Клеър и Корк, е завършен до зимата на 1920 – 1921 г. В останалата част на Ирландия и в Англия въоръжаването става по-бавно. По-често оръжията са набавяни чрез кражби и по-рядко чрез купуване и внасяне от чужбина, което е възможно поради слабия британски

митнически контрол. Основните цели на грабежите са къщите на едрите земеделци, които често притежават оръжия. Но по този начин доброволците се сдобиват само с револвери и ловджийски пушки, които остават основното им оръжие чак до края на войната. Снабдяването с карабини е по-сложно, защото изисква щурмуване на сградите на жандармерия или дори на армията. Един от най-масштабните грабежи е този от летището на Колинстаун през март 1919 г., когато са откраднати 75 карабини и 4000 патрона. През септември същата година втора бригада от Корк, ръководена от Лиъм Линч, успява да открадне значително количество оръжия от пост на армията във Фърмой. Грабежите имат и психологически ефект, влияейки деморализиращо на жандармерията и армията. Друг канал за снабдяване на ИРА с оръжия е чрез купуването им нелегално от корумпирани армейски служители (Townshend, 1979: 324 – 325).

През зимата на 1919 – 1920 г. Ирландската републиканска армия преминава от грабежи към по-радикални действия, започвайки масови нападения над казармите на кралската полиция. Поради численото превъзходство на жандармерията и британската армия ИРА не влиза в открити сражения, но често организира засади¹⁵). През септември 1920 г. близо до селото Ринийн (Rineen) в окръг Клеър е организирана засада, при която са убити шестима полицаи, включително и районният инспектор (Townshend, 1979: 329 – 330, 333). Друга масштабна акция на ИРА е т.нар. „Кървава неделя“. На 21.11.1920 г. в Дъблин хората от обкръжението на Колинс убиват дванадесет британски офицери, оправдавайки се, че офицерите подготвят заговор срещу Колинс и групата му (Townshend, 1979: 326 – 327). Най-голямото сражение, в което ИРА участва, е засада при селото Килмайкъл в окръг Корк. На 28.11.1920 г. „летищата колоната“ на западната бригада от Корк атакува помощен полицейски патрул, убивайки седемнадесет души. В сблъсъка умират и трима партизани (Hart, 2005: 81).

ИРА замисля радикални планове, като например убийството на Лойд Джордж и други членове на кабинета му през октомври 1920 г. Първоначално планът е да бъде освободен от затвора в Брикстън Терънс МакСуини, но тъй като здравословното му състояние рязко се влошава, целта на плана става покушението на Лойд Джордж. От Дъблин и Корк са изпратени няколко стрелци, за да подготвят акцията, но всичко приключва със смъртта на МакСуини на 25.10.1920 г. в затвора. Това е само един пример, показващ воденето на фалшива война между ИРА и британските власти в Англия. Британската полиция работи, за да предотврати атаки, които всъщност не се случват. На английска територия действията на доброволците често са изпълнени с по-малко насилие, отколкото в Ирландия. Например през август 1920 г. лондонската „летища колоната“ подкрепя гладна стачка (Hart, 2005: 148 – 150).

Атаките в Англия започват на 28.11.1920 г., когато около стотина партизани нападат и опожаряват деветнадесет склада в Ливърпул, причинявайки щети на стойност десетки хиляди паунда (Hart, 2005: 151). След този палеж

атаките в Англия отново намаляват чак до февруари 1921 г. На 06.02.1921 г. около Лондон са подпалени четири ферми. На 13.02.1921 г. в центъра на Манчестър са запалени складове и фабрики. На следващата нощ отново са атакувани индустриални сгради в Манчестър и други градове в окръг Ланкашър. През следващите месеци акциите в Англия следват модела от февруари – палежи и престрелки. На 9 и 26 март и по-късно на 23 май 1921 г. са извършени мащабни палежи, като щетите, причинени от втората акция, са за над 100 000 паунда (Hart, 2005: 154 – 156).

През април и май британските доброволци започват да действат по-насилствено. През април в много от английските и шотландските градове членове на ИРА чупят прозорците на магазини и къщи, но това спира рязко на 28.04.1921 г. Първата целенасочена атака над британски полицаи в Англия става на 04.05.1921 г. Десет дена по-късно ИРА атакува бивши британски офицери в Лондон и Ливърпул, убивайки петима души и запалвайки няколко къщи (Hart, 2005: 156 – 159).

В края на войната Ирландските доброволци променят модела си на действие. През 1921 г. акциите стават по-малки и ограничени, но за сметка на това броят им се увеличава. Променя се не само мащабът на действията на ИРА, но и целите, които тя атакува. През последните няколко месеца от войната доброволците започват т.нар. „офанзива срещу комуникациите“, което вероятно се оказва решаващо за изхода на войната¹⁶). Тази офанзива има две проявления. Първото е насочено срещу инфраструктурата и се изразява в блокиране на пътищата и мостовете. Тези акции могат да бъдат извършвани дори от по-слабите роти, затова са по-масови от убийствата и атаките над казармите. Атакувани са и транспортните мулета на армията, което я принуждава да отделя повече хора за охраната им и по този начин не може да преследва партизаните ефективно. Другото проявление е насочено срещу комуникационните мрежи. Първата такава акция е предприета на 09.04.1921 г. близо до град Джароу в Северозападна Англия, когато са бутнати множество телеграфни стълбове. През юни в Ливърпул са прерязани над 300 телефонни кабели и са повалени множество телеграфни стълбове. Това блокира комуникациите на града за около седмица. На 16.06.1921 г. в Лондон са атакувани железопътните сигнални кабинети. Последната акция на ИРА е предприета на 01.07.1921 г., когато републиканското ръководство започва преговори с британското правителство, благодарение на които се подписва примирието на 11.07.1921 г. (Hart, 2005: 158; Townshend, 1979: 330 – 331, 342).

Питър Харт изчислява, че по време на Англо-ирландската война загиват около 3800 души, две трети от които са убити от ИРА. И силите на британското правителство, и Ирландската републиканска армия по-често убиват цивилни, отколкото противникови войници. И републиканците, и унионистите репресират умерените си представители, като чупят прозорците и подпалват къщите им. През 1920 г. 48% от жертвите на войната са цивилни, а през 1921 г.

те стават още повече – 64%. Оказва се, че цената на независимостта е платена предимно от цивилното население, а не от ИРА или британските части (Hart, 2005: 19, 24, 44, 65 – 67, 79).

Заключение

Ролята на Ирландската републиканска армия за извоюване независимостта на Ирландия не може да бъде определена еднозначно. Ще бъде пресилено да се твърди, че Ирландия получава независимостта си единствено заради високата ефективност на ИРА. Всъщност войната между Англия и Ирландия трябва да се разглежда в контекста на следвоенното положение в Европа. Отслабена и изтощена, империята не разполага с необходимия потенциал, за да се справи с ирландското революционно движение, и това до голяма степен определя неговия успешен финал.

Ролята на ИРА в тази борба е съществена и за да бъде оценена, тя трябва да се разгледа на фона на неуспешната Великденска акция от 1916 г. Много са факторите, които предопределят провала на въстанието. На първо място, разликата между въстанието от 1916 г. и войната за независимост се корени в използването на различна тактика, което се дължи на различното ръководство на двете акции. Докато ИРБ, което организира Великденския бунт, разчита на традиционната за XIX в. революционна тактика, при която въстанието се подготвя от ограничена група хора, ИРА се опитва да ангажира колкото е възможно по-голяма част от населението в борбата си с британските власти. Друга разлика е, че докато през 1916 г. ИРБ се опитва да отхвърли британската власт с единична акция, ИРА осъзнава, че единственият начин за победа е да се приложи партизанска тактика, чрез която врагът да бъде изтощен и деморализиран. Тази стратегия се оказва печеливша.

Трябва да се отчете и фактът, че ИРА не действа сама, а в коалиция с Шин Фейн и дори получава признание, макар и в края на войната, от временното правителство като официалната армия на Ирландската република. Друг фактор, който допринася за провала на Великденския бунт, е, че бунтовниците не прекъсват британските комуникации. ИРА осъзнава численото превъзходство на британските сили и се опитва да го компенсира, като разруши британската система за комуникации и по този начин ги дезорганизира. Не е за подценяване и ролята на широката пропагандна дейност, която републиканското движение развива. Печатният орган на ИРА „Доброволецът“ (An tOglach) допринася за развитието на тази пропаганда.

Неспособността на британското правителство да се възползва от възникналото напрежение между ИРА и Шин Фейн, също подпомага успеха на революционното движение. За извоюването на независимостта ИРА допринася не само с атаките срещу британските власти, но и с развитието на ефективно разузнаване, за което основна заслуга има Майкъл Колинс.

Може да се обобщи, че чрез прилагането на партизанската стратегия, успешното неутрализиране на вражеските комуникации, широката пропагандна дейност, поддръжката от населението и политическите партии ИРА успява да постигне заветната цел на ирландските националисти. Основната заслуга за извоюването на независимостта е на ИРА, защото тя поема тежестта на въоръжения сблъсък с британските сили и го прави по начин, по който неутрализира предимствата им. Заставайки зад действията на ИРА през март 1921 г., правителството признава водещата ѝ роля във войната с Англия.

БЕЛЕЖКИ

1. В литературата има две мнения относно хронологията на Ирландската революция. Според една част от изследователите тя започва още през 1912 г. и включва четири основни събития: кризата около въвеждането на била за самоуправлението на Ирландия (1912 – 1914 г.), Великденското въстание (април 1916 г.), Войната за независимост (1919 – 1921 г.) и Ирландската гражданска война (1922 – 1923 г.) (Pattison, 2009: 89). Според други началото на революцията е поставено от Великденското въстание, защото именно при него има активно участие на революционни и паравоенни организации, каквито липсват по време на кризата от 1912 – 1914 г. (Hart, 2005: 11 – 12). В настоящото изследване е възприета датировката на Питър Харт.
2. Преди въвеждането на закона за самоуправлението през 1914 г. Ирландия е управлявана от вицекрал и британски главен секретар, които оглавяват администрацията.
3. Ирландското републиканско братство за разлика от Ирландската републиканска армия не е привърженик на идеята за партизанската война. ИРБ е наследник на революционната традиция от XIX в., затова счита, че въстанията и бунтовете трябва да бъдат дело на малки, тайни и нелегални групи. Вероятно тази нагласа на ИРБ довежда до провала на Великденското въстание (Townshend, 1979: 319 – 321).
4. Според Питър Харт основната причина за успеха и разпространението на паравоенните организации в Ирландия е фактът, че първата такава е създадена от унионистите, които се радват на подкрепата на Консервативната партия и британското обществено мнение и затова създадените от Ълстърски доброволчески сили не са репресирани (Hart, 2005: 93).
5. „Доброволецът“ (An tOglach) е създаден през 1918 г., наследявайки печатния орган на доброволците – „Ирландски доброволец“ (Irish Volunteer), който е създаден през 1914 г. „Доброволецът“ е официален орган на Ирландските доброволци, което доказва, че името ИРА е неофициално дори и по време на войната за независимост. Списанието е издавано в периода 1918 – 1933 г. Всичките му броеве са публикувани на уебсайта: <http://www.militaryarchives.ie/collections/online-collections/an-toglach-magazine-1918-1933>.

6. An tOglach, Vol. 1, No. 2, 14.09.1918. Оригиналният цитат е „agents of the national will“. Статията е публикувана без редакция на уеб адреса: http://antoglach.militaryarchives.ie/PDF/1918_09_14_Vol_1_No_2_An_t-Oglac.pdf.
7. Броят на бригадите е динамичен.
8. Част от офицерите са ветерани, участвали в Първата световна война, което е от особено значение, защото членовете на ИРА сами отговарят за военното си обучение (Townshend, 1979: 322).
9. В началото на Англо-ирландската война ИРА се радва на сравнително масова подкрепа от населението, но това не продължава през цялата война. През 1921 г. британските власти успяват да прекъснат връзките на ИРА с местните, които стават все по-враждебни към нея. Например през май 1921 г. подготвяна от ИРА засада е издадена от местните на полицията и се проваля. Загубата на подкрепата на населението принуждава ИРА да започне да извършва демонстративни убийства, за да принуди хората да ѝ сътрудничат (Townshend, 1979: 327 – 329).
10. Колинс е не само директор на разузнаването на ИРА, но създава и лична мрежа от шпиони, която се разпростира из всички институции и по този начин го превръща в един от най-влиятелните хора в Ирландия по време на войната. Повече за ирландското разузнаване виж Biddlecombe, 1999: 1 – 28. Схема на ирландската разузнавателна система в периода 1919 – 1921 г. има на 15 стр.
11. Друга причина за по-високата активност на градските членове е наличието на повече полицаи в градовете, което повишава риска от арест и принуждава доброволците да бъдат по-активни, за да изпреварят полицейските акции (Hart, 2005: 133).
12. Възможно обяснение за младежкия характер на ИРА е, че 25-годишните са единственото поколение по време на войната за независимост (1919 – 1921 г.), които са изучавали ирландски език в училище, и това допринася за силното им национално чувство (Hart, 2005: 131).
13. An tOglach, Vol. y, No. 17, 15.08.1920. Оригиналният цитат е „We are carrying out a well-considered plan of campaign in which the object is to harass and demoralize the enemy without giving them an opportunity to strike back effectively. We realize that it is far more profitable to kill for Ireland than to die for her“. Статията е публикувана без редакция на уеб адреса: http://antoglach.militaryarchives.ie/PDF/1920_08_15_Vol_II_No_17_An_t-Oglac.pdf.
14. Именно това дава повод на Генералния щаб да обвинява част от доброволците, че са „мързеливци“.
15. Около една трета от жертвите на ИРА са убити в престрелка, а другите – в засади (Hart, 2005: 44).
16. Според Тауншенд Великденското въстание се проваля именно защото бунтовниците не успяват да прекъснат британските комуникации (Townshend, 1979: 320).

Документи

An tOglach Magazine 1918 – 1933. – In: Military Archives, <http://www.militaryarchives.ie/en/collections/online-collections/an-toglach-magazine-1918-1933>.

REFERENCES

- Best, A., Hanhimaki, J., Maiolo & J. Schulze, K. (2004). *International History of the Twentieth Century and Beyond*. London: Routledge.
- Biddlecombe, D. (1999). *Colonel Dan Bryan and the evolution of Irish Military Intelligence, 1919 – 1945*. National University of Ireland Maynooth.
- Hart, P. (2005). *The IRA at war 1916-1923*. Oxford University Press.
- Pattison, G. (2009). The British Army's Effectiveness in the Irish Campaign 1919 – 1921 and the Lessons for Modern Counterinsurgency Operations, with Special Reference to C3I Aspects. – In: *Cornwallis XIV: Analysis of Societal Conflict and Counter-Insurgency*. 88 – 103.
- Townshend, C. The Irish Republican Army and the Development of Guerrilla Warfare 1916 – 1921. – In: *English Historical Review*. Oxford University Press, 1979, Volume 94, No 371, 318 – 345.

THE PARTICIPATION OF THE IRISH REPUBLICAN ARMY IN THE IRISH WAR OF INDEPENDENCE (1919 – 1921)

Abstract. This article considers the creation of IRA and pays attention to its ideology, organization and social structure during the period under review. It examines the main IRA's actions in the conflict with British government (1919 – 1921) and their consequences. The main thesis presented in this study is that through its heterogeneous actions during the Irish war of independence IRA becomes decisive but not only factor in the rejection of the British government from the south of the island. Applying partisan tactics and acting together with the separatist Irish government IRA successfully neutralized British armed forces leading to the signing of the peace treaty between two countries (06.12.1921).

Keywords: Irish war of independence; Irish Republican Army; guerrilla war

✉ **Mr. Iliia Makrelov**
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel, Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: iliqmak@abv.bg